

Algunes experiències per a la difusió de bones pràctiques docents a l'ensenyament universitari¹

(PAGÈS, T.; CORNET, A.; PARDO, J. (coords.). (2010). *Buenas prácticas docentes en la universidad. Modelos y experiencias en la Universidad de Barcelona*. Barcelona: Ediciones Octaedro)

A few experiences for the dissemination of good teaching practices in higher education

Carla Costa Sanz

Universidad de Barcelona

carlacostasanz@gmail.com

Data de recepció de l'article: juny 2011

Data de publicació: novembre 2011

Resum

El present escrit és una ressenya del llibre *Buenas prácticas docentes en la universidad. Modelos y experiencias en la Universidad de Barcelona*, que pretén donar a conèixer l'anàlisi de diversos projectes que versen sobre la millora de la docència universitària amb l'objectiu final de difondre unes bones pràctiques docents en el marc de l'ensenyament superior.

Paraules clau: bones pràctiques docents, educació superior, Universitat de Barcelona, projectes educatius.

Abstract

This text reviews the book *Buenas prácticas docentes en la universidad. Modelos y experiencias en la Universidad de Barcelona*, which aims to inform of the analysis of several projects dealing with improving the university teaching with the goal of disseminating good teaching practices in the framework of higher education.

Keywords: good teaching practices, higher education, University of Barcelona, educational projects.

¹ El present treball forma part dels resultats dels projectes d'investigació HAR2008-06046/ARTE, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació i co-finançat pel FEDER, i A0801-18, costejat per l'ICE de la Universitat de Barcelona.

Malgrat que els nous graus universitaris ja han estat implantats a la Universitat de Barcelona des de 2010, la finalitat de les propostes recollides en el llibre *Buenas prácticas docentes en la universidad. Modelos y experiencias en la Universidad de Barcelona* és difondre models pràctics com a exemple a seguir per docents universitaris que encara no s'han adaptat al canvi i que, així mateix, permetin el contagi d'iniciatives que no són habituals. Per tant, tal i com explica el Dr. Sebastián Rodríguez, catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona i autor del pròleg d'aquesta edició, es necessita la predisposició de la majoria per a què el canvi sigui efectiu. És a dir, evidenciant que la correcta implantació de l'Espai Europeu d'Educació Superior —en endavant l'EEES— no és factible si es duu a terme des d'experiències aïllades i que, per tant, cal assumir el repte de la col·laboració, degut a la necessitat de fer globals els esforços que ens condueixin a un canvi en aquest sentit. A més a més, en el seu escrit, Sebastián Rodríguez deixa constància que el llibre en qüestió cal entendre'l a l'estela de la iniciativa endegada vint anys enrere del GAU (Gabinet d'Avaluació i Innovació Universitària), organisme que procura des dels seus inicis la millora de la qualitat de l'ensenyament universitari amb la implicació del professorat.

En aquest sentit, tot i que històricament s'ha dedicat alguns esforços per tal d'equiparar el prestigi de la docència al de la investigació, aquesta ha estat una posició minoritària que ha donat pocs fruits en una institució l'objectiu de la qual hauria d'ésser formar els seus estudiants. No obstant, actualment aquesta distància entre tots dos plantejaments tendeix a reduir-se amb iniciatives com el present llibre, malgrat que queda molta feina per fer.

El llibre, coordinat per Albert Cornet, Teresa Pagès i Jordi Pardo i editat a la ciutat de Barcelona el desembre de 2010, consta de 248 pàgines i forma part de la col·lecció «Educació Universitària» de l'editorial Octaedro —creada l'any 1992— en coedició amb l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, una col·lecció que també permet la consulta de llibres en format digital.

Els dinou capítols que conformen el llibre estan dividits en quatre apartats o blocs. Un primer bloc d'arts i humanitats amb un únic capítol. Un segon apartat dedicat a les ciències socials i jurídiques que és el més extens de tots amb onze experiències recollides. I un tercer i quart apartats dedicats al que els editors anomenen ciències, enteses en sentit ampli, i a les ciències de la salut, que contenen tres i quatre capítols respectivament. És precisament en aquest punt en el que val la pena ressaltar el gran desequilibri que s'extreu d'aquesta divisió del llibre per àrees. I és que, si bé és cert que la innovació docent va iniciar-se per raons òbvies en l'àmbit de les ciències de l'educació, és rellevant el fet que avui en dia encara no s'hagi fet extensiu a tot l'àmbit de la Universitat de Barcelona. En tot cas, també és simptomàtica l'escassetat de projectes que es desenvolupen en l'àmbit de les Arts i Humanitats i, per tant, els pocs avenços que s'han fet en quant a la millora de l'ensenyament dins d'aquesta branca.

L'estructura de totes les experiències resumides en el llibre es conforma a partir d'una introducció a l'activitat seguida dels objectius a aconseguir, la metodologia emprada, els resultats que s'han obtingut i una conclusió final que, en molts dels casos, pretén fer front als diversos problemes sorgits durant l'experiència. Així, es

configura un esquema a partir de tres passos evidents: un diagnòstic previ, un pla d'actuació i una avaluació dels resultats. Aquesta estructura és reveladora en tant que defineix aquestes experiències com a activitats dutes a terme des d'un plantejament obert al debat, sensible a les necessitats dels estudiants i en constant procés de canvi i millora.

En aquest sentit, cal esmentar el fet que la majoria de les propostes de millora educativa presentades no havien conclòs les anàlisis dels resultats en el moment de l'edició del llibre. Si bé aquest fet pot veure's com un problema de rigor que no s'ha sabut solucionar correctament, el cert és que a partir d'aquesta estructura també es posa de manifest la importància de recollir experiències de caràcter prototípic i obertes al canvi, precisament per poder desgranar els detalls del procés d'elaboració d'un projecte i difondre'n les eines i els plantejaments necessaris per a iniciar-ne de nous.

Entrant en matèria, els continguts centrals del llibre es poden resumir en cinc grans línies de treball: l'«aprenentatge entre iguals», l'«Aprentatge Basat en Problemes —en endavant ABP—, les Tecnologies de la Informació i la Comunicació —en endavant les TIC—, la col·laboració entre docents i, per últim, l'estudi de l'impacte de l'avaluació en els resultats obtinguts pels estudiants.

En primer lloc, l'«aprenentatge entre iguals» està tractat des de diferents perspectives i amb finalitats diverses en alguns dels capítols inclosos en el llibre. En qualsevol dels casos, el terme «aprenentatge entre iguals» fa referència a la construcció d'aprenentatges mitjançant la interacció entre l'estudiant tutelat i l'estudiant tutor —figura a mig camí entre l'estudiant comú i el professor— tot fent possible la construcció de competències com podrien ésser la maduresa crítica, el treball en equip o la capacitat d'assolir un aprenentatge de manera autònoma. En aquest sentit, per bé que l'«aprenentatge entre iguals» procura l'assoliment de continguts, posa l'accent en capacitar els estudiants en un aprenentatge de tipus més personal i ètic com el de pertinença a la comunitat, i en definir un perfil més preparat per adaptar-se al món professional. Així, una experiència com *El aprendizaje entre iguales y la construcción de competencias transversales en los estudios universitarios de las artes*², de l'àmbit de les arts i les humanitats, va proposar un programa de treball en grups d'estudiants a partir de l'«aprenentatge entre iguals» per tal que els estudiants tutelats poguessin resoldre les mancances detectades sobre el coneixement de recursos i eines bàsiques per a la investigació. D'altra banda, experiències com *El trabajo en equipo en el aula: de la isla al continente*³, i *Innovar en Psicología de la Educación: diseño e implementación de un sistema integral de ayudas del profesor al aprendizaje de los alumnos*⁴, ambdues de l'àmbit de les ciències jurídiques i socials, proposen la implantació de treballs cooperatius entre estudiants del mateix estatus i, en aquest cas, sense la participació d'estudiants tutors, fet que diferencia aquestes

² MENÉNDEZ VARELA, J. L. (coord.); GREGORI GIRALT, E. (2010). «El aprendizaje entre iguales y la construcción de competencias transversales en los estudios universitarios de las artes», 19-29.

³ ANDREU, L. (coord.); SANZ-TORRENT, M. (2010). «El trabajo en equipo en el aula: de la isla al continente», 54-64.

⁴ COLL, C. (coord.); MAURI, T.; ONRUBIA, J. (2010). «Innovar en Psicología de la Educación: diseño e implementación de un sistema integral de ayudas educativas del profesor al aprendizaje de los alumnos», 65-76.

dues propostes de treball cooperatiu amb l'«aprenentatge entre iguals» de la proposta esmentada anteriorment.

Un segon concepte central de dues de les experiències que es recullen en el llibre és l'ABP. La finalitat d'aquesta metodologia didàctica rau en l'aprenentatge que assolixen els estudiants des d'una posició activa a l'hora d'enfrontar-se a problemes reals que puguin sorgir de l'aplicació dins el món professional d'uns coneixements obtinguts a l'aula. D'aquesta manera, es genera una situació en la qual l'estudiant, a partir d'un diagnòstic previ i personal, cerca l'aprenentatge que necessita per a solucionar els problemes que se li plantejen i que tenen a veure amb diverses àrees del coneixement. Així mateix, l'ABP els permet reflexionar críticament a la vegada que desenvolupen la majoria de competències considerades bàsiques segons l'EEES com poden ésser el compromís ètic o les capacitats de comunicació i d'autoavaluació. En aquest sentit, la proposta *Una experiencia de aprendizaje basado en problemas: Regulación del Metabolismo en los estudios de Biología de la Universidad de Barcelona*⁵, de l'àmbit de les ciències —a les que ens hem referit en la classificació inicial com a tercer apartat—, pretén acabar, gràcies a l'ABP, amb la passivitat que suposa l'Aprenentatge Basat en Classes magistrals (ABC), actualment el sistema formatiu més comú en la majoria de titulacions.

En tercer lloc, molts dels capítols recollits en l'edició presentada versen sobre les TIC en les seves diverses tipologies com poden ser: els *blogs*, el campus virtual de la Universitat de Barcelona o les carpetes d'aprenentatge electròniques. En qualsevol cas, la importància de les TIC queda reflectida per la seva presència en deu dels dinou capítols del llibre on es posa l'accent en la seva utilitat com a recurs docent. Un exemple de la utilització de noves eines informàtiques com a base principal de la docència d'una assignatura, està recollit i analitzat a *Wikilibros: ¿el avatar de los textos docentes?*⁶, proposta de l'àmbit de les ciències de la salut, on, mitjançant l'experiència pràctica es pretén analitzar la importància del *wiki* com a eina d'aprenentatge. De la mateixa manera, es posa de manifest la incidència que té aquest concepte en la creació de nous materials didàctics que a la vegada son revisats pels professors i que canvien anualment amb l'objectiu de resultar útils al llarg del temps.

El quart punt a tractar correspon al de la col·laboració entre docents. Concretament, són quatre els articles que tracten aquest tema, per exemple *La creación de un equipo docente para fomentar el trabajo cooperativo entre el profesorado*⁷, de l'àmbit de les ciències de la salut, ho fa amb l'única intenció de sotmetre els plans docents a una anàlisi per tal de fomentar la col·laboració entre els professors d'una mateixa titulació universitària. Tot plegat, amb la finalitat de crear un grau que relacioni més estretament les assignatures i evitar, per

⁵ RAMÍREZ SUNYER, I. (coord.); CASADO, J.; LÓPEZ, F.; LLOBERA, M.; SOLEY, M. (2010). «Una experiencia de aprendizaje basado en problemas: Regulación del Metabolismo en los estudios de Biología de la Universidad de Barcelona», 155-164.

⁶ SIMÓN, J. (coord.); BENEDÍ, C.; BLANCHÉ, C.; ROVIRA, A.; BOSCH, M. (2010). «Wikilibros: ¿el avatar de los textos docentes?», 227-239.

⁷ RIGOL, A. (coord.); HONRUBIA, M. (2010). «La creación de un equipo docente para fomentar el trabajo cooperativo entre el profesorado», 193-202.

tant, l'aïllament que ha caracteritzat fins ara la confecció dels plans docents i dels plans d'estudi de les titulacions. En aquest sentit, les experiències *La definición de competencias de grado en la titulación de Gestión y Administración Pública en la Universidad de Barcelona*⁸ i *La interdisciplinariedad en el proyecto de evaluación integrada (PEI)*⁹, ambdues de l'àmbit de les ciències socials i jurídiques, també han procurat la interrelació entre assignatures d'un mateix ensenyament tot aconseguint una major transversalitat dels estudis de les titulacions de Gestió i Administració pública per una banda, i Educació Social per l'altra. Així doncs, aquesta voluntat de fer complementàries les assignatures d'un mateix grau, gràcies a la major col·laboració entre docents, es planteja com un punt clau per tal de racionalitzar la càrrega de feina tant dels estudiants com dels professors.

Val a dir que el tema de la racionalització de la càrrega de feina acadèmica tractat en els dos últims capítols comentats, apareix com un problema a solucionar en gairebé totes les experiències recollides en el llibre, però només en la proposta *La interdisciplinariedad en el Proyecto de Evaluación Integrada (PEI)* es planteja aquest fet des de l'inici de la posada en pràctica de l'experiència. Ara bé, la solució per a disminuir la càrrega de feina d'una titulació no rau tan sols en l'esforç que puguin fer uns quants docents dins dels seus projectes específics, sinó que es tracta d'un problema global que cal solucionar entre la majoria, de la mateixa manera com la correcta adequació a l'EEES només és efectiva a través d'un canvi generat globalment.

Tanmateix, els plans docents actuals ni aconsegueixen que les assignatures es complementin entre elles ni superen l'aïllament que de forma majoritària els ha caracteritzat. De ben segur, les raons d'aquest inconvenient cal cercar-les en el fet que allò citat amb anterioritat no apareix com un problema a solucionar des de l'inici de la seva creació. Per tot plegat, no es fa possible una racionalització de la feina que és necessària per tal de generar uns coneixements complementaris que permetin el correcte assoliment de les matèries específiques de cada titulació per part dels estudiants.

En cinquè i últim lloc, cal destacar que en només dos dels dinou capítols exposats es fa referència a l'impacte que tenen en la qualificació final obtinguda pels estudiants les diverses avaluacions que la determinen. En aquest sentit, en els dos casos, *Evaluación continua en asignaturas cuantitativas. Evaluación de diversas alternativas y análisis de su impacto en el examen final*¹⁰, dins de l'àmbit de les ciències socials i jurídiques, i *Entorno docente y evaluación*¹¹, de l'àmbit de les ciències de la salut, la incidència de les avaluacions continuades és positiva si hom jutja les qualificacions finals. D'aquesta manera, ambdues propostes ens ajuden,

⁸ SOLÉ, M. (coord.); GALLARDO, E. (2010). «La definición de competencias de grado en la titulación de Gestión y Administración Pública en la Universidad de Barcelona», 109-118.

⁹ FERRER, V. (coord.); CARMONA, M.; FREIXA, M.; NURI, A. (2010). «La interdisciplinariedad en el proyecto de evaluación integrada (PEI)», 130-142.

¹⁰ ROYUELA, V. (coord.); LÓPEZ, J.; CLAEYS, P. (2010). «Evaluación continua en asignaturas cuantitativas. Evaluación de diversas alternativas y análisis de su impacto en el examen final», 119-129.

gràcies a l'anàlisi dels resultats acadèmics, a detectar i corroborar l'influx de l'avaluació continuada en la millora de l'aprenentatge.

Finalment, la principal aportació de les propostes recollides en aquesta edició, consisteix en permetre l'existència d'un debat generat mitjançant l'anàlisi de les conclusions aportades pels diversos i diferents projectes en elaboració sobre la millora de la docència universitària, sense deixar de banda la possibilitat de contagi a tota la comunitat docent d'unes bones pràctiques que es posen de relleu en les diverses experiències recollides pel present llibre. Aquest debat implicaria una major participació del professorat universitari, fins i tot d'aquells sectors més vinculats als sistemes d'ensenyament passats. A més a més, cal tenir en compte que si es dugués a terme l'activitat cooperativa de gran part del professorat d'un mateix departament i a la vegada de diferents departaments, la feina adquiriria un sentit més global tot assegurant la pervivència d'una investigació docent cada vegada més present en l'àmbit de l'educació superior, però encara insuficient per a ésser efectiva. Tal i com apunta el Dr. Sebastián Rodríguez, caldria doncs difondre aquests esforços i iniciatives, més enllà d'aquesta edició, mitjançant congressos o altres publicacions relacionades per tal de fer arribar aquestes bones pràctiques docents a alguns dels departaments de la Universitat de Barcelona que encara no han estat contagiats per elles. Per tant, és necessari generar més quantitat de propostes i fer-les arribar als docents que potser encara no n'estan al corrent o que no han fet l'esforç que es necessita per tal de fer efectiu un canvi perdurable.

¹¹ BARBÉ, C. (coord.); HALBAUT, L.; ARÓZTEGUI, M.; GARCÍA, E.; PÉREZ, P.; APARICIO, R. (2010). «Entorno docente y evaluación», 215-226.